

Politinės partijos Lietuvoje: visuomenės interesus nustelbiantis verslo modelis?

Fokusuotos grupės diskusijos analizė

Politinės partijos Lietuvoje: visuomenės interesus nustelbiantis verslo modelis?

Fokusuotos grupės diskusijos analizė

Fokusuotos grupės diskusijos (FGD) aprašymas

Diskusijos **tikslas** – su ekspertais aptarti, ar politinės partijos Lietuvoje veikia skaidriai, atsakingai ir atskaitingai.

Siekta išsiaiškinti:

- Politinių partijų veikimo principai, santykis su rinkėjais ir verslu
- Politinių kampanijų ir partijų finansavimo reguliavimo ir praktinės problemos
- Rinkimų organizavimo problemos ir pažeidimai
- Rekomendacijos, sprendžiant išryškintas problemas

Diskusijoje dalyvavo 7 valstybinio bei privataus sektorių ir akademijos atstovai. Analizėje pateikiamos dalyvių nuomonės nuasmeninamos, įvardinant juos D1 – D7.

Diskusiją moderavo Vilniaus Universiteto prof. dr. A. Dobryninas. Laikas – 2013 sausio 30 d., trukmė – 1,5 val.

Ekspertų išvados

1. Įsigalėjęs **verslo modelio taikymas** partijų veikloje ir politikoje reiškia, kad **prioritetas** imtas teikti **naudai** (partijos, pavienio politiko), o **ne rinkėjų interesams**. Taip šiuo metu apibrėžiamas partijų santykis su rinkėjais, verslu, kitomis partijomis ir valdžios institucijomis.
2. **Neteisėto finansavimo** atvejai ir **slapti reklamos/viešųjų ryšių veiksmai** yra sunkiai išaiškinami ir įrodomi, o visuomenė apie juos retai sužino, dėl ko partijos ir politikai nejaučia spaudimo tokios praktikos atsisakyti.
3. Šiai dienai **rinkimai** yra iškreipti ir tampa **pasiūlos – paklausos lauku**. Ekspertai pastebi, kad trūksta viešos diskusijos, kaip reikėtų pamatuoti rinkimų tvarkos pažeidimų (pvz. balsų pirkimo) daromą žalą rinkimų rezultatams, visuomenės nuomonei ir demokratijai apskritai.

Politinių partijų veikimas pagal verslo principus

- 1) Pasak ekspertų, politika Lietuvoje perima verslo modelį: organizacines struktūras, veikimo būdus, konkurencijos principus ir naudos suvokimą. Jų esminius interesus ir uždavinius, kaip demokratijos stiprinimas ir rinkėjų (viešojo) intereso atstovavimas, išstumia kitokio pobūdžio rūpesčiai kaip įtakos sferų plėtimas, pozicijų („portfelijų“) skirstymasis ir pan.

D2: „tas rūpestis, versliškumas partijų, manau, netoleruotinai yra toks vis labiau bujojantis.“

- 2) Ekspertai pastebi, kad partijos net viešai vis dažniau naudoja verslui būdingą leksiką, kuri taip pat perteikia partijų prioritetus.

D2: „po paskutinių rinkimų matėm, kokie motyvai ir argumentuotė buvo skirstantis tam tikras pozicijas, portfelius, postus vyriausybėje. <...> folkloras tai tikrai yra toksai: vertingiausios tos yra, kurios gauna didžiausius pinigus iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų.“

- 3) Nepaisant to, kad įstatymiškai verslo parama politinėms partijoms uždrausta, ekspertai perspėja, kad verslo poveikio ir noro daryti poveikį partijoms negalima sumenkinti.

D6: „Mes turim tam tikro verslo, kuris bet kokia [kaina] nori daryti įtaką ir nori turėti tam tikrus rezultatus...“

Politinių partijų santykis su rinkėjais

- 1) Anot ekspertų, partijų santykis su rinkėjais transformavosi pagal pasiūlos – paklausos principus. Piliečio vieta partijų dėmesio lauke – menka ir ekspertai pastebi, kad dalis rinkėjų priima tokias „žaidimo taisykles“ ir, pvz. ne tik nevengia, bet ir ieško, kur parduoti savo balsą.

D5: „jisai pats neįdomus, įdomus jo balsas“

D3: „Tai jau yra tam tikra prasme sisteminis dalykas, nes tu žinai, kad taip būna ir tu pats ieškai, kur čia tą balsą pardavus.“

- 2) Atkreiptinas dėmesys, kad tai, kas kartais laikoma „normalia praktika“, pvz. rinkėjų vežimas į apylinkes, iš tiesų yra pažeidimas, tačiau ekspertai pastebi, kad visuomenėje skirtingai vertinamos neteisėtos situacijos, kuriose asmuo gali laisvai apsispręsti (pvz. parduoti ar neparduoti balso) ir kuriose neturi apsisprendimo laisvės.

D3: „kaip tas kalėjimo atvejis, kai yra žmonės iš tikrųjų tokioj pozicijoje, kai jie negali pasirinkti, va tada tai jau yra sisteminis blogis, vienareikšmiškai.“

- 3) Pasak ekspertų, pamažu stiprėjantis pilietiškumas, rinkėjų sąmoningumas, pasireiškęs per 2012 m. Seimo rinkimus, rodo stiprėjančią spaudimą partijoms ir politikams keisti elgesio modelį.

D2.: "tikrai ta visuomenė keičiasi ir <...> tam tikrą cinizmą arba dar kažką tokio negražaus demonstruoti partijoms, aš tikiuosi ir manau, vis prasčiau seksis..."

D4: "svarbiausia yra visuomenės nuomonė, kaip jinai keisis. Ar jinai turės poreikį, kad reikalinga politika, kuri būtų švari, skaidri..."

Ar Lietuvoje pasirinkta tinkama politinių partijų finansavimo tvarka ir ar pagrįsti itin griežti ribojimai?

- 1) Vieni ekspertai kritikuoja pasirinktą partijų finansavimo modelį, kuriuo draudžiama juridiniams asmenims finansuoti politines partijas. Anot jų, tai lemia didesnę galimai neskaidrų finansavimą (kai juridiniai asmenys vienais ar kitais būdais vis tiek stengsis remti partijas), be to, žymiai sunkiau išaiškinti ir įrodyti tokius atvejus.

D5: "gana latentiniai atvejai ir dažniausiai jie yra neišaiškinami"

- 2) Kiti ekspertai, atvirkščiai, mano, kad draudimas juridiniams asmenims finansuoti politines partijas kaip tik leidžia joms nebejausti poreikio "atidirbti" už paramą ir veikti vadovaujantis ne verslo, o rinkėjų interesais.

D4: "tai, kad juridiniams asmenims uždrausta, labai geras dalykas."

D6: "geriau tada tuo metu, jei kitais būdais neįmanoma tam užkirsti kelio, gal tegul valstybė moka pinigus, išlaiko politines partijas, bet jau jos bus bent šiek tiek laisvesnės, atsaistytos nuo tų verslo pinigų."

- 3) Ekspertų kritikuojamas tiek draudimas fiziniams asmenims remti partijas laikotarpiu tarp rinkimų, tiek procedūra, kurią privalo atlikti fizinis asmuo, norintis paremti politinę partiją rinkiminės kampanijos metu. Pasak ekspertų, tai taps ribojimu, kuris didins partijų priklausomumą nuo valstybės paramos arba neteisėtos verslo paramos.

D5: "tai neva turėtų skatinti fizinius asmenis finansuoti politines partijas, bet tam, kad fizinis asmuo galėtų finansuoti politinę partiją, jis turi deklaruoti savo pajamas ir turta, ir parodykit <...>, kuris tokiu tikslu eitų visą šitą biurokratinį kelią."

Ar pasirinkta politinių partijų finansavimo tvarka didina jų nepriklausomumą ir skaidrina sistemą?

- 1) Ekspertai abejoja, ar pateisinamas ir pagrįstas priklausomumo nuo verslo keitimas į priklausomumą nuo valstybės, nes tai taip pat lemia, kiek savarankiškai gali veikti partijos.

D5: “dabar mes traukiamės nuo verslo, einam prie valstybės. <...> Mes darome viską, kad būtų tos partijos, kad jos būtų kaip demokratijos atributas. Nesvarbu kaip jos funkcionuoja, ar jos atlieka savo funkcijas, ar jos artikuluoja, tarkim, reikmes ar panašiai, tiesiog, tegul jos tik būna.”

- 2) Kaip teigia ekspertai, nelegalus finansavimas, pavyzdžiui, finansavimas per trečiuosius asmenis, taip pat paslėpta reklama žiniasklaidoje – tai atvejai, kuriuos visuomenė mato ir supranta rečiau ir kuriuos net teisėsaugai sunku išaiškinti ir įrodyti, nors jie kelia didesnę grėsmę visuomenės interesams.

D5: “Kodėl jie yra neišaiškinami, tai čia jau kitas klausimas: <...> ar blogai dirba teisėsaugos institucijos, ar, tarkim, taip yra sutariama su žiniasklaidos priemonėmis, kad sugebama nuslėpti.”

Rinkimų pažeidimai – pavieniai atvejai ar sisteminė problema?

- 1) Rinkimai Lietuvoje tiek tarptautinių, tiek nacionalinių ekspertų vertinami kaip demokratiniai. Nepaisant kai kurių trūkumų ir pažeidimų atvejų, politinės kampanijos dalyviams sudarytos sąlygos išreikšti savo pozicijas.

D3: “mes savo kontekste atrodome daugmaž normaliai, tai klausimas yra iš tikrųjų, <...> ką partijos laiko normaliu, nenormaliu dalyku ir ko rinkėjai tikisi.”

- 2) Ekspertų vertinimu, vis dėlto, politinės partijos neretai renkasi priemones, kurios nesiderina su demokratinėmis rinkimų reikalavimais, dėl ko rinkimai sukelia visuomenės nepasitenkinimą.

D2: “ar politinės partijos kaip partinės sistemos <...> vienetai išlaiko tam tikrus išbandymus arba iššūkius? Akivaizdu, kad ne.”

- 3) Vertinant 2012 m. rudenį vykusius Seimos rinkimus, vieni ekspertai teigia, kad nebuvo fiksuota išskirtinai daug pažeidimų ir jie galimai neturėjo didelės įtakos rinkimų rezultatams.

D4: “...mes pažeidimų šituos rinkimuos, mano vertinimu, tikrai neturėjom daugiau negu ankstesniuose.”

D4: “...aš nelinkęs būčiau sakyti, kad pažeidimai buvo kažką tai lemiantis dalykas.”

- 4) Kiti ekspertai mano, kad galima ir reikia kalbėti apie rinkimų pažeidimus kaip tam tikrą sisteminių reiškinių, kaip sąmoningą partijų pasirinktą veikimo modelį.

D2: "Partijos žaidžia žaidimus, renkasi priemones, kurios yra paralelinės arba alternatyvios demokratijos reikalavimams."

- 5) Pasak FGD dalyvių, nėra sutarimo, kaip turėtų būti vertinama tokiais pažeidimais sukeliama žala demokratijai ir visuomenei.

D2: "Ką reiškia masto įvertinimas demokratijos žalojimo požiūriu? <...> Ar reikia to vieno mandato balsų apskaičiuoto kvotos, kad galima būtų kalbėti apie demokratijai padarytą žalą rinkimų pažeidimo prasme?"

- 6) Ekspertai pastebi, kad sisteminės problemos dalimi yra ir priežiūros bei kontrolės institucijų pajėgumų trūkumas.

D6: "Pačiu aštrumu iškyla tas kontrolės klausimas, kai norim daryti kažkokius sisteminius pakeitimus..."

Visuomenės reakcijos į rinkimų tvarkos pažeidimus pokyčiai

- 1) Pasak ekspertų, visuomenė iki šiol buvo pakankamai tolerantiška partijų pažeidimams, rinkimų pažeidimai nebuvo visuomenėje pakankamai aktualizuoti. Ekspertai pažymi, kad visuomenės abejingumą gali skatinti ir kai kurių valdžios atstovų, ekspertų vieši komentarai, menkinantys pažeidimų skaičių ir reikšmę.

D7: "ta problema visuomenės nuomonei nemanau, kad iki dabar buvo aktuali"

D2: "Žmonės kodėl taip abejingi yra patapę dėl to kas vyksta? Todėl, kad mes čia taip šnekam, kad viskas gerai, viskas teisiška."

- 2) Kita vertus, ypač per 2012 m. Seimo rinkimus pradėjo stiprėti visuomenės nepasitenkinimas ir pasipiktinimas dėl rinkimų pažeidimų, kuris pasireiškė labai konkrečiais gyventojų veiksmais: pranešimais, rinkimų stebėjimu.

D5: "atsirado kažkoks tai sąmoningumas, kažkoks, nežinau, gal pilietiškumas didesnis <...>, aktyvizmas, kažkokia iniciatyva, tai va tas džiugina."

D4: "visuomenės įsijungimas <...>, aš manyčiau, yra tas padėtas pagrindas, kad tokių reiškinių mes turėtume, vis dėlto, nebematyti per kitus rinkimus."

Ką reikėtų daryti, kad rinkimai būtų skaidrūs ir atskaitingi?

- 1) Ekspertai pastebi, kad labai reikalingas kryptingas rinkėjų švietimas, tam kad piliečiai suprastų tiek savo, tiek kampanijos dalyvių bei išrinktų atstovų teises ir pareigas.

D5: “kai jie žinos, kad jie gali, nes dabar jie galvoja, kad jie nieko negali, iš tikrųjų jie gali labai daug, tai išsispręstų labai daug problemų.”

- 2) Pasak ekspertų, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas objektyvios, nešališkos informacijos teikimui, kad rinkėjai galėtų pamatuotai vertinti ir spręsti.

D6: “daugiau informuotumo, teisė į objektyvią, nešališką informaciją”

- 3) Ekspertai teigia, kad žiniasklaida kol kas yra ne sprendimo, o problemos dalis, ypač vietiniame lygmenyje. Reikalinga nešališka, objektyvi žiniasklaida.

D3: “mūsų silpnoji vieta visgi visoj sistemoj demokratinėj yra ne tiek partijos, ne tiek, sakykim, rinkimų sistema ir ne tiek rinkėjai, kiek vis dėlto žiniasklaida. <...> savivaldos lygmeny ten yra daug ženklų, kad žiniasklaida vietinė yra labai smarkiai nupirkta ir labai smarkiai šališka, absoliučiai.”

- 4) Anot ekspertų, jei pačios partijos iškels rinkėjų interesų atstovavimą kaip svarbiausią savo užduotį, joms atsiras poreikis keisti savo įvaizdį, visuomenės nuomonę apie jas.

D3: “partijos, iš tikrųjų, jeigu jau pradės vertinti savo reputaciją labiau negu tuos kelis balsus, kuriuos galima nupirkti, tai čia bus tas lemiamas lūžis...”

Ekspertų rekomendacijos

1. Politinės partijos turi sutelkti dėmesį į savo pagrindinį vaidmenį – tarnauti rinkėjų interesams: tik tokiu atveju stiprės partijų atsakomybė už savo veiklą, didės partijų reputacijos svarba.
2. Būtina užtikrinti didesnę dėmesį rinkimų ir politinių partijų veiklos priežiūrai ir kontrolei, kas gali padėti įgyvendinti sisteminius pokyčius.
3. Būtinai didesnis piliečių švietimas, jų sąmoningumo kėlimas, įtraukimas į rinkimų priežiūrą.
4. Svarbu siekti didesnio žiniasklaidos objektyvumo, nešališkumo.